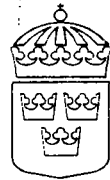

Justitiekottets betänkande

1989/90:JuU26

Anslag till rättshjälp m.m.

1989/90
JuU26

ANDRA HUVUDTITELN

Rättshjälp m.m.

Rättshjälpkostnader

Regeringsförslag

I proposition 1989/90:100 bilaga 4 (justitiedepartementet) har regeringen under punkt F 1 (s. 104) föreslagit riksdagen att till Rättshjälpkostnader för budgetåret 1990/91 anvisa ett förslagsanslag på 426 800 000 kr.

Motioner

1989/90:Ju706 av Charlotte Cederschiöld m.fl. (m) vari yrkas att riksdagen upphäver 8 § 7. rättshjälpslagen.

1989/90:Ju711 av Mona Saint Cyr och Ewy Möller (m) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär att socialstyrelsen får i uppdrag att initiera lämplig åtgärd för att lösa det i motionen anförda problemet i samband med bodelning.

1989/90:Ju713 av Ewy Möller och Mona Saint Cyr (m) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om vidgade möjligheter för småföretagare att erhålla rättshjälp.

1989/90:Ju822 av Lars Werner m.fl. (vpk) vari yrkas

4. att riksdagen begär att regeringen tillsätter en utredning som får i uppdrag att göra en översyn av rättshjälpslagen utifrån vilka behoven är utanför försäkringssystemet,

5. att riksdagen till anslaget F 1 Rättshjälpkostnader för budgetåret 1990/91 anslår 30 000 000 kr. utöver vad regeringen har anslagit eller således "476 800 000 kr." för ökade möjligheter att få rättegångsbiträde.

Anslag till rätts hjälpskostnader

Från anslaget betalas de kostnader som enligt rättshjälpslagen och lagen om målsägandebiträde skall betalas av allmänna medel.

Regeringens förslag till medelsanvisning för rättshjälpskostnader innebär en ökning med drygt 76 milj. kr. Anslaget för innevarande budgetår är 350 milj. kr. vilket innebar en ökning av anslaget i förhållande till budgetåret 1988/89 med 80 milj. kr. I årets budgetproposition (1989/90:100 bil. 4, s. 104) anför departementschefen att samhällets kostnader för den allmänna rättshjälpen ökade under budgetåret 1988/89. Ökningen berodde enligt departementschefen på att många kostnadskrävande ärenden, av den typ i vilken möjligheterna att få rättshjälp nu har begränsats, avslutats under året. Hon bedömer därför att kostnadsökningen i allt väsentligt är tillfälliga.

I motion Ju822 yrkas att riksdagen till rättshjälpskostnader skall anslå 30 milj. kr. utöver vad regeringen föreslagit. Med hänsyn bl.a. till den ökade rätten att få målsägandebiträde och till en ökning av antalet asylsökande delar motionärerna inte departementschefens uppfattning att förra årets ökande kostnader för rättshjälpen var tillfälliga.

Den 1 juli 1988 begränsades rätten att erhålla allmän rättshjälp ytterligare (prop. 1987/88:73, JuU21, rskr. 193). De tidigare inskränkningarna i rätten för fastighetsägare att erhålla rättshjälp utvidgades till att avse även tidigare ägare av fastighet. Vidare utvidgades förbudet att bevilja allmän rättshjälp dels i ärenden avseende bodelning, dels — med vissa undantag — i angelägenhet rörande trafikskadeersättning enligt trafikskadelagen eller rörande skadestånd som kan betalas från en föreliggande ansvarsförsäkring. Enligt rättshjälpskommitténs beräkningar (se prop. 1987/88:73 s. 28, 32 och 35) kommer dessa inskränkningar att leda till besparingar på mellan 35 och 40 milj. kr.

Utskottet godtar regeringens förslag till medelsanvisning. Detta innebär att utskottet avstyrker bifall till motion Ju822 i denna del.

Översyn av rättshjälpslagen

I motion Ju822 begärs en översyn av rättshjälpslagen utifrån vilka behov och begränsningar som finns utanför försäkringssystemet som rättshjälpen borde täcka. Motionärerna anför att stora rättsområden undantagits från rättshjälp. Dessa har förts över till försäkringsområdet samtidigt som försäkringsbolagen försämrat de skadelidandes möjligheter att ekonomiskt och på annat sätt ta till vara sin rätt.

Lagen om allmän rättshjälp (RHL) trädde i kraft den 1 juli 1973. Efter ikraftträdandet har lagen fortlöpande setts över. Av de översyner som skett och de ändringar som vidtagits kan särskilt följande nämnas.

En genomgripande reform som byggde på rättshjälpsutredningens betänkande (SOU 1977:49) Översyn av rättshjälpsystemet genomfördes 1980 (prop. 1978/79:90, JuU30, rskr. 268). Genom ändringar som trädde i kraft den 1 maj 1983 undantogs fastighetstvister från lagens område (prop. 1982/83:61, JuU19, rskr. 172). Till grund för lagänd-

ringen låg promemorian (Ds Ju 1982:2) Rättshjälpskostnaderna, som upprättats inom justitiedepartementet. År 1981 tillsattes rättshjälpskommittén (dir. 1981:75). Kommittén har avgett sex betänkanden varav (SOU 1984:66) Den allmänna rättshjälpen bl.a. ledde till att det s.k. fastighetsundantaget utvidgades till att avse även tidigare fastighetsägare samt till att möjligheten att erhålla rättshjälp vid skadeståndstvister begränsades (prop. 1987/88:73, JuU21, rskr. 193). Efter det att riksdagen uppdragit åt regeringen att överväga åtgärder för att öka möjligheterna att erhålla rättshjälp i bl.a. fastighetstvister upprättades inom justitiedepartementet promemorian (Ds Ju 1988:43) Ett par frågor om allmän rättshjälp i fastighetstvister och patientskadeärenden. Som ett resultat härav utvidgades rätten att erhålla rättshjälp i fastighetstvister den 1 juli 1989 (prop. 1988/89:117, JuU19, rskr. 259). För närvarande pågår inom justitiedepartementet en översyn av reglerna om allmän rättshjälp i ärenden om bodelning.

Som framgår av ovanstående har de olika inskränkningar som gjorts i rätten att erhålla allmän rättshjälp föregåtts av noggranna överväganden. Med hänsyn härtill och till den alltjämt pågående översynen av RHL finns det enligt utskottets mening inte anledning att ånyo utreda de frågor som motionärerna berört. Utskottet avstyrker därför bifall till motionen i denna del.

Rättshjälp vid bodelning

Möjligheterna att erhålla allmän rättshjälp vid bodelning är begränsade. Enligt 8 § första stycket 7 RHL i dess lydelse efter den 1 juli 1988 fordras det, för att rättshjälp skall få beviljas vid bodelning, att särskilda skäl föreligger med hänsyn till boets beskaffenhet och makarnas eller sambornas personliga förhållanden. I ärende om bodelning, som inte avser klander, får, enligt 20 § andra stycket RHL, biträde inte förordnas.

I motion Ju706 yrkas att 8 § första stycket 7 RHL skall upphävas. Motion Ju711 innehåller önskemål om att den som är i behov av pengar för att få till stånd en bodelning skall, i stället för att erhålla rättshjälp, kunna få låna av allmänna medel; återbetalningsskyldighet skall inträda när bodelning skett och penningmedel därigenom lös-gjorts.

Utskottet behandlade frågan om allmän rättshjälp vid bodelning senast i april 1989 (se 1988/89:JuU19). I sitt av riksdagen godkända betänkande avstyrkte utskottet bifall till ett yrkande med samma innehåll som det i motion Ju711. Utskottet uttalade då bl.a. (s. 17) att det enligt utskottets mening kan finnas anledning att närmare studera huruvida den nya regleringen i RHL — i den praktiska tillämpningen — kan ha medfört en i något hänseende alltför restriktiv bedömning av behovet av rättsligt bistånd i bodelningsärenden.

Inom regeringskansliet pågår, med anledning av vad utskottet enligt ovan uttalade, en översyn av möjligheterna att erhålla allmän rättshjälp

vid bodelning. Resultatet av översynen bör enligt utskottet avvaktas innan det kan bli aktuellt för riksdagen att ta ställning i saken. Utskottet avstyrker därför bifall till motionerna.

Rätts hjälp till näringsidkare

En näringsidkares möjlighet att erhålla allmän rättshjälp i angelägenhet som har uppkommit i hans näringsverksamhet är enligt 8 § första stycket 3 RHL begränsad. Rättshjälp får inte beviljas om det inte finns skäl med hänsyn till verksamhetens art och begränsade omfattning, näringsidkarens ekonomiska och personliga förhållanden och omständigheterna i övrigt.

I motion Ju713 framförs önskemål om förbättrade möjligheter för småföretagare att erhålla allmän rättshjälp.

Utskottet har återkommande behandlat denna fråga. Detta skedde senast i samband med att riksdagen förra året beslutade om förändringar i rättshjälpens organisation (prop. 1988/89:117, JuU19, rskr. 259). Utskottet hänvisade i sitt betänkande till att utskottet tidigare anslutit sig till vad justitieministern uttalat angående rättshjälp för näringsidkare. Av justitieministerns uttalande (se prop. 1987/88:73 samt JuU21) framgick bl.a. att hon, med hänsyn till att begränsade resurser står till buds, inte var beredd att föreslå någon ändring i detta hänseende. Vidare uttalade justitieministern att näringsidkare även i fortsättningen skall kunna beviljas rättshjälp om deras ekonomiska situation är sådan att de kan jämföras med löntagare i vanliga inkomstlägen.

Utskottet vidhåller sin tidigare intagna ståndpunkt och avstyrker bifall till motion Ju713.

Rättshjälpnämnderna

Regeringsförslag

Regeringen har under punkt F 2 (s. 105 och 106) föreslagit riksdagen att till Rättshjälpnämnderna för budgetåret 1990/91 anvisa ett förslagsanslag på 11 119 000 kr.

Utskottet

Utskottet tillstyrker regeringens förslag.

Allmänna advokatbyråer: Uppdragsverksamhet

Regeringsförslag

Regeringen har under punkt F 3 (s. 106 och 107) föreslagit riksdagen att till Allmänna advokatbyråer: Uppdragsverksamhet för budgetåret 1990/91 anvisa ett förslagsanslag på 1 000 kr.

Utskottet

Utskottet tillstyrker regeringens förslag.

Regeringsförslag

Regeringen har under punkt F 4 (s. 108) föreslagit riksdagen att till Allmänna advokatbyråer: Driftbidrag för budgetåret 1990/91 anvisa ett förslagsanslag på 4 105 000 kr.

Utskottet

Utskottet tillstyrker regeringens förslag.

Vissa domstolskostnader m.m.

Regeringsförslag

Regeringen har under punkt F 5 (s. 108) föreslagit riksdagen att till Vissa domstolskostnader m.m. för budgetåret 1990/91 anvisa ett förslagsanslag på 178 021 000 kr.

Motion

1989/90:Ju709 av Ewa Hedkvist Petersen m.fl. (s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om ersättning för förlorad arbetsförtjänst samt bilersättning enligt statliga normer för vittnen.

Utskottet*Medelsanvisningen*

Från anslaget betalas vissa kostnader för rättegångsväsendet, bl.a. den ersättning som av allmänna medel skall betalas till vittnen samt, fr.o.m. budgetåret 1990/91, kostnaderna för reseersättningar och ersättningar till nämndemän.

Utskottet tillstyrker regeringens förslag till medelsanvisning.

Vitnesersättning

I motion Ju709 görs uttalanden till förmån för högre vitnesersättning. Motionärerna anför att orsaken till att många personer underlåter att vittna står att finna i att den ekonomiska ersättningen inte alltid täcker de kostnader vittnen har.

Ersättning som av allmänna medel skall betalas till vittnen m.fl. beräknas enligt förordningen (1982:805; senast ändrad 1989:555) om ersättning av allmänna medel till vittnen, m.m. Den ersättning som kan komma i fråga kan avse nödvändiga kostnader för resa (reseersättning) och uppehälle (traktamente) samt ersättning för förlorad inkomst eller annan ekonomisk förlust (ersättning för tidspillan).

Enligt förordningen utgår ersättning för närvarande huvudsakligen enligt följande. Reseersättning betalas för resa med tåg med belopp som motsvarar avgiften i andra klass; resa med egen bil ersätts med 70

öre per kilometer. Traktamente utgår med högst 60 kr. per dag; utgift för nattlogi ersätts i regel med högst 400 kr. per natt. Ersättning för tidsspillan utgår med det belopp som svarar mot den faktiska förlusten, dock högst 300 kr. per dag. Den ersättning som utgår enligt förordningen är sedan den 1 januari 1987 skattefri [prop. 1985/86:150 (bil. 1), SkU50, rskr. 360]. De i vittnesersättningen ingående beloppen justerades uppåt år 1986; en höjning av ersättningsnivån för tidsspillan företogs år 1988.

Utskottet har vid åtskilliga tillfällen behandlat frågan om vittnesersättning (se JuU 1985/86:26, JuU 1987/88:22 och 1988/89:JuU18).

Som utskottet många gånger tidigare uttalat vilar skyldigheten att vittna på en lagstadgad vittnesplikt (se JuU 1984/85:21 s. 6 f). Denna vittnesplikt åvilar i rättskipningens intresse var och en (se 36 kap. rättegångsbalken). Skyldigheten att inställa sig som vittne aktualiseras för ett relativt litet antal personer; i de flesta fall endast vid något eller några tillfällen. Vissa yrkeskategorier förekommer dock förhållandevis ofta som vittnen, t.ex. poliser. Vad nu sagts talar i och för sig för en viss varsamhet vid bedömningen av krav på uppräknings av vittnesersättningen. Emellertid måste samtidigt betonas att, så som utskottet tidigare uttalat, regleringen om ersättning till vittnen m.fl. har en inte oväsentlig betydelse för en väl fungerande rättsordning, och att det är angeläget att ersättningsbeloppens storlek inte får en negativ inverkan på allmänhetens beredvillighet att vittna. Kostnader eller inkomstbortfall, t.ex. löneavdrag, bör vittnet som utskottet tidigare också uttalat i princip få full ersättning för. Det kan redan av processekonomiska skäl enligt utskottets mening inte få förekomma att rättegångar måste ställas in på grund av att vittnen underlåter att hörsamma vittneskallelser, under åberopande av att de inte kan erhålla gottgörelse för sina med inställelsen förenade kostnader.

Mot den här angivna bakgrunden kan det enligt utskottets mening för att åstadkomma en anpassning till utvecklingen finnas skäl att göra en översyn av reglerna om ersättning till vittnen. Utskottet utgår från att regeringen kommer att göra detta utan något uttalande därom från riksdagen. Med hänsyn härtill saknas det enligt utskottets mening skäl till någon riksdagens åtgärd med anledning av motionen.

Diverse kostnader för rättsväsendet

Regeringsförslag

Regeringen har under punkt F 6 (s. 109) föreslagit riksdagen att till Diverse kostnader för rättsväsendet för budgetåret 1990/91 anvisa ett förslagsanslag på 17 000 000 kr.

Utskottet

Utskottet tillstyrker regeringens förslag.

Motioner

1989/90:Ju607 av Olof Johansson m.fl. (c) vari yrkas

32. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om stöd till kvinnor som utsatts för våldtäkt utomlands.

1989/90:Ju721 av Kent Lundgren (mp) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag till förbättring av allmän rätts hjälp i ärenden hos förvaltningsmyndigheter och förvaltningsdomstolar.

1989/90:Ju722 av Stig Gustafsson m.fl. (s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av lagändringar vad gäller advokatverksamhet.

Utskottet*Våldtäkter utomlands*

I motion Ju607 begärs ett uttalande om stöd till kvinnor som utsatts för våldtäkt utomlands. Bl.a. föreslås att regler införs så att svenska kvinnor får tolk- eller advokathjälp i sådana situationer. I motiveringen hänvisas till att en svensk medborgare, som åtalas för brott utomlands, enligt lag har rätt till tolk- och advokathjälp via svenska ambassadens försorg.

De bestämmelser som motionärerna hänvisar till finns i lagen (1973:137) om ekonomiskt bistånd till svenska medborgare i utlandet m.m. Genom denna lag föreskrivs bl.a. att svensk medborgare, som är bosatt i Sverige och som anhållits eller eljest berövats friheten genom beslut av domstol eller annan myndighet i utlandet, är berättigad att av beskickning eller konsulat erhålla ekonomiskt bistånd i den utsträckning som behövs för att han skall beredas ett tillfredsställande rättskydd. Rätten till bistånd enligt lagen gäller även lagföring för brott utan frihetsberövande och andra förfaranden som avser hans avlägsnande från den främmande staten, omhändertagande för vård eller annat frihetsberövande, om påföljden eller åtgärden skulle för honom innebära ett allvarligt ingrepp. Sådant bistånd får omfatta kostnad för utredning och bevisning samt för ersättning till försvarare, rättegångsbiträde, ombud eller tolk, om kostnaden uppkommit under förundersökning, i rättegång eller i annat rättsligt förfarande. Föreligger särskilda skäl får biståndet avse även annan kostnad. Återbetalningsskyldighet för den som erhållit bistånd föreligger men jämkning kan ske i vissa fall. Bestämmelserna omfattar inte svenska medborgare som utomlands blir utsatta för brott.

Några andra möjligheter att enligt svensk processuell lagstiftning ersätta en svensk medborgare, som kallats att inställa sig till domstol utomlands för att vittna eller höras som målsägande i rättegång torde

heller inte finnas. Om en målsägande däremot t.ex. för talan om skadestånd i en sådan rättegång kan vederbörande emellertid söka rättshjälp för den saken här i landet.

Allmän rättshjälp får i princip inte beviljas vare sig svenska medborgare eller andra i angelägenheter som skall prövas eller på annat sätt behandlas utomlands. Undantagsvis kan sådan hjälp beviljas under förutsättning att den rättssökande är bosatt här i landet och att det föreligger särskilda skäl för rättshjälp (8 § första stycket 1 RHL).

I praxis har bestämmelsen rörande angelägenhet som behandlas utomlands tillämpats så att sakens särskilda beskaffenhet varit utslagsgivande för fråga om rättshjälp skall beviljas eller ej. I flera fall har hänvisats till den rättssökandes personliga förhållanden. I de fall där rättshjälp har beviljats kan två grupper urskiljas. Den ena gruppen gäller ärenden som rör statusfrågor, dvs. frågor om äktenskapskillnad, vårdnad om barn, medborgarskap m.m. Den andra gruppen utgörs av ärenden med humanitärt inslag, t.ex. ärenden som gällt skadestånd på grund av nazistisk förföljelse eller återförening av familjemedlemmar.

Det finns inte några bestämmelser i RHL som reglerar vilka rättshjälpsförmåner som utgår i angelägenheter som skall behandlas utomlands. I förarbetena (prop. 1972:4 s. 419 f) anges emellertid att de enda förmåner som kan komma i fråga är förmånerna av biträde och utomprocessuell utredning. Den rättssökandes kostnad för resa och uppehälle i samband med inställelse inför domstol torde således inte omfattas av rättshjälpen. Emellertid kan som ovan anförts biträde förordnas i angelägenhet som skall prövas eller på annat sätt behandlas utomlands. Rättshjälpskommittén — som behandlat frågan om rättshjälp rörande angelägenheter som behandlas utomlands — konstaterade i sitt betänkande (SOU 1984:66) Den allmänna rättshjälpen att det ligger i sakens natur att biträdeshjälpen måste få begränsad omfattning. Som huvudregel gäller enligt praxis att biträdet får driva ärendet från Sverige. I normalfallet har det inte accepterats att biträdet företar resor utomlands för att medverka vid förlikningsförhandlingar eller för att inställa sig vid förhandlingar inför domstol eller annan myndighet. När omständigheterna har gjort det nödvändigt att utföra biträdesarbete utomlands har det ansetts att biträdet bort uppdra åt någon på platsen verksam jurist eller annan att utföra arbetet.

Utskottet har tidigare behandlat motionsönskemål om förbättrade möjligheter att erhålla rättshjälp i angelägenheter som handläggs utomlands. Vad som då närmast varit föremål för utskottets bedömning har varit frågan om rättshjälp i ärenden om klagomål enligt den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Under riksmötet 1987/88 avstyrkte utskottet i sitt av riksdagen godkända betänkande bifall till en sådan motion. Utskottet konstaterade att det i praxis uppenbarligen har intagits en restriktiv hållning när det gällt att bevilja rättshjälp i utlandsärenden och att en sådan utveckling också låg i linje med uttalanden i förarbetena till RHL. Enligt utskottets mening kunde det dock finnas anledning att framhålla att det är väl förenligt med gällande rätt att rättshjälp beviljas i ärenden som visserligen skall

handläggas utomlands men där det föreligger starka humanitära skäl för den rättssökande att få sin sak prövad, något som enligt utskottets mening inte sällan kan vara fallet vid klagomål enligt Europakonventionen (JuU 1987/88:21 s. 33). Under förra riksmötet behandlade och avstyrkte utskottet bifall till en liknande motion och hänvisade då till sitt tidigare gjorda ställningstagande (1988/89:JuU19 s. 19 ff). Riksdagen följde utskottet.

Vid behandlingen av nu aktuella spörsmål vill utskottet inledningsvis uttala att det enligt utskottets bedömning skulle föra för långt att införa en generell bestämmelse av innebörd att svenskt bistånd i form av advokat- och tolkhjälp eller betalda inställelsekostnader skall utges till en målsägande som skall höras inför domstol utomlands. Utskottet vill erinra om de möjligheter till bevisupptagning här i landet varom stadgas i lagen (1946:816) om bevisupptagning åt utländsk domstol. Som framgått ovan kan, i den mån målsäganden för egen talan om t.ex. skadestånd i en rättegång utomlands, rättshjälp i Sverige beviljas för en sådan angelägenhet även om detta, vilket förutsatts vid RHL:s tillkomst, i praxis skett rent undantagsvis. Utskottet vill dock här framhålla att det i mål av här aktuellt slag inte sällan kan tänkas finnas starka humanitära skäl och att det i sådana fall i enlighet med gällande rätt kan bli aktuellt att bevilja rättshjälp.

Det kan tilläggas att våldskommissionen (dir. 1989:58) i sitt arbete kommer att beröra olika frågor om stöd och hjälp åt kvinnor i sådana situationer som avses med motionen.

Mot den angivna bakgrunden saknas det enligt utskottets uppfattning skäl för någon riksdagens åtgärd med anledning av motionsönskemålet, och utskottet avstyrker därför bifall till motion Ju607 i nu behandlad del.

Rättshjälp i förvaltningsmål m.m.

I motion Ju721 begärs förslag till förbättrade möjligheter till allmän rättshjälp i ärenden hos förvaltningsmyndigheter och förvaltningsdomstolar. Som exempel på ärenden där behov av rättshjälp föreligger nämns arbetsskade-, social-, byggnadslovs- och planärenden samt felbehandling av läkare.

Inledningsvis kan utskottet konstatera att allmän rättshjälp enligt RHL kan utgå i rättslig angelägenhet, vare sig det gäller ett ärende som behandlas av domstol eller av förvaltningsmyndighet eller fråga är om rådgivning eller biträde i övrigt.

Rättshjälpskommittén konstaterade i sitt betänkande (SOU 1984:66) Den allmänna rättshjälpen att allmän rättshjälp beviljas restriktivt i socialförsäkringsärenden och övriga förvaltningsärenden. Denna restriktivitet sammanhänger med att förvaltningsdomstolar och förvaltningsmyndigheter har skyldighet att bistå den enskilde på olika sätt. Kommittén hänvisade här till myndigheternas vidsträckta skyldigheter att tillhandagå allmänheten med upplysningar. Förvaltningsdomstol skall också tillse att mål vid domstolen blir så utrett som dess beskaffenhet kräver (8 § förvaltningsprocesslagen). Det åligger vidare dom-

stolen att vid behov anvisa hur utredningen skall kompletteras. Mot bakgrund härav ansågs behov av rättshjälp föreligga endast undantagsvis i förvaltningsärenden. Det är främst i ärenden där den rättssökande trots den handläggande myndighetens utredningsskyldighet själv har att förebringa viss utredning eller har att yttra sig över omfattande utredning som rättshjälp beviljas.

I anslutning till motionen vill utskottet erinra om att det beträffande skattemålen så sent som förra året infördes en särskild lag (prop. 1988/89:126, SkU31, rskr. 301; SFS 1989:479) om ersättning för kostnader i ärenden och mål om skatt, m.m. Bestämmelserna i lagen gör det möjligt att med statsmedel ersätta en skattskyldig för hans kostnader för ombud eller biträde, utredning eller annat som skäligen behövs för att ta till vara hans rätt i ett ärende eller ett mål om skatt om det med hänsyn till omständigheterna är oskäligt att han står för kostnaderna själv. Lagen gäller också tullar och avgifter och trädde i kraft den 1 juli 1989.

I angelägenheter som rör ersättning till en patient för behandlingskada eller läkemedelsskada vidgades utrymmet för allmän rättshjälp förra året (prop. 1988/89:117, JuU19, rskr. 259). Vid prövningen av en rättshjälpsansökan i sådana ärenden skall enligt 8 a § RHL särskild hänsyn tas till den rättssökandes personliga förhållanden.

Regeringen har nyligen tillsatt en kommitté, vilken skall utreda domstolsväsendet. Enligt direktiven (dir. 1989:56) skall kommittén bl.a. se över förvaltningsprocesslagen. Till de mer centrala punkterna för en sådan översyn hör, enligt direktiven, bl.a. förvaltningsdomstolarnas utredningsskyldighet i olika måltyper, tvåpartsprocessen och domstolens formella processledning. Här ingår också reglerna om ersättning för rättegångskostnader i förvaltningsprocessen.

I enlighet med vad som redovisas ovan beviljas allmän rättshjälp restriktivt i förvaltningsrättsliga mål och ärenden mot bakgrund av den utredningsskyldighet som i dessa fall åvilar bl.a. förvaltningsdomstolarna. Utredningsskyldigheten liksom frågan om rättegångskostnader i förvaltningsprocessen skall nu ses över av en utredning. I nuvarande situation bör, enligt utskottets uppfattning, resultatet härav avvaktas innan utskottet tar ställning till frågan om en utvidgad rättshjälp i rättsliga angelägenheter som skall prövas av förvaltningsdomstolar och förvaltningsmyndigheter. Utskottet avstyrker därför bifall till motion Ju721.

Advokatsamfundets disciplinnämnd

I motion Ju722 förespråkas en ändring beträffande sammansättningen av ledamöterna i advokatsamfundets disciplinnämnd. Det föreslås att majoriteten av ledamöterna skall utgöras av offentliga representanter och att till ordförande skall utses en högt kvalificerad domare. Enligt motionärerna är det angeläget att disciplinnämndens sammansättning ändras för att allmänhetens och myndigheternas tilltro till advokaternas yrkesutövning skall bestå.

När rättegångsbalken (RB) infördes år 1948 blev advokatväsendet reglerat i lag (8 kap. RB). Huvudsyftet med regleringen var att i möjligaste mån säkerställa den rättssökande allmänhetens intresse av att kunna få biträde av personer med nödvändiga kvalifikationer. Detta syfte kunde vinnas genom att advokatsamfundet fick en i viss mån offentlighetsrättslig ställning och underkastades kontroll. I 8 kap. RB föreskrivs bl.a. att advokatsamfundets stadgar fastställs av regeringen.

I 8 kap. 7 § RB föreskrivs att en advokat, som i sin verksamhet uppsåtligen gör orätt eller som annars förfar oredligt, skall uteslutas ur advokatsamfundet. Är omständigheterna mildrande, får varning i stället tilldelas honom. Åsidosätter han annars sina plikter som advokat, får varning eller erinran meddelas honom. Är omständigheterna synnerligen försvarande, får han uteslutas ur samfundet. Tilldelas en advokat varning, får han, om det finns särskilda skäl, även åläggas att utge en straffavgift till samfundet.

Disciplinärt ingripande mot ledamot av samfundet upptas av advokatsamfundets styrelse, som utövar tillsyn över advokatväsendet. Finns styrelsen att åtgärd enligt 8 kap. 7 § RB inte är påkallad, äger styrelsen avgöra ärendet. I annat fall skall ärendet hänskjutas till advokatsamfundets disciplinnämnd.

Disciplinnämnden består av ordförande, vice ordförande samt sju andra ledamöter. Ordföranden, vice ordföranden och fem övriga ledamöter, alla advokater, väljs vid ordinarie fullmäktigemöte för fyra år i taget. Nämndens återstående två ledamöter utses av regeringen för samma tid. Talan mot nämndens beslut kan föras hos högsta domstolen av justitiekanslern och, när någon har uteslutits ur samfundet, av denne.

När den nuvarande ordningen med två officiella representanter i disciplinnämnden infördes (prop. 1981/82:57, JuU34) väcktes vid frågans riksdagsbehandling en motion liknande den nu aktuella. Utskottet uttalade inledningsvis att det är av vikt att advokatkåren har allmänhetens förtroende. Detta talade för att det allmänna borde ha insyn i den disciplinära verksamheten. Utskottet delade departementschefens uppfattning att denna insyn borde åstadkommas genom att lekmän beredd plats i det organ som handlägger disciplinfrågorna.

När det sedan gällde antalet lekmän i detta organ borde enligt utskottets mening slås fast att det inte framkommit omständigheter som gav anledning till kritik mot samfundets sätt att utöva den disciplinära verksamheten. Den ändring som utskottet anslöt sig till motiverades således inte av ett behov av skärpt kontroll utan främst av de skäl till insyn som inledningsvis berörts av utskottet. Motionskravet om att majoriteten av ledamöterna i det disciplinära organet skulle vara samhällsrepresentanter framstod mot denna bakgrund som mindre väl underbyggt. Hårtill kom, enligt utskottets mening, att det är angeläget att upprätthålla principen att advokatverksamheten utgör en fri yrkesutövning; ett tillgodoseende av motionskravet skulle kunna rubba denna princip.

Utskottet, som under ärendets beredning inhämtat synpunkter från lekmanaledamöterna i disciplinnämnden, anser att de skäl som år 1982 åberopades mot den nu i motion Ju722 föreslagna ordningen alljämt har giltighet. Utskottet avstyrker därför bifall till motionen.

Utskottets hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *anslag till rätshjälpkostnader*
att riksdagen med avslag på motion 1989/90:Ju822 yrkande 5 och med bifall till regeringens förslag till *Rätshjälpkostnader* för budgetåret 1990/91 anvisar ett förslagsanslag på 426 800 000 kr.,

res. 1 (vpk)

2. beträffande *översyn av rätshjälpslagen*
att riksdagen avslår motion 1989/90:Ju822 yrkande 4,

res. 2 (vpk)

3. beträffande *rätshjälp vid bodelning*
att riksdagen avslår motionerna 1989/90:Ju706 och 1989/90:Ju711,

4. beträffande *rätshjälp till näringsidkare*
att riksdagen avslår motion 1989/90:Ju713,

res. 3 (m)

5. beträffande *anslag till rätshjälpnämnderna*
att riksdagen med bifall till regeringens förslag till *Rätshjälpnämnderna* för budgetåret 1990/91 anvisar ett förslagsanslag på 11 119 000 kr.,

6. beträffande *anslag till allmänna advokatbyråer: uppdragsverksamhet*

att riksdagen med bifall till regeringens förslag till *Allmänna advokatbyråer: Uppdragsverksamhet* för budgetåret 1990/91 anvisar ett förslagsanslag på 1 000 kr.,

7. beträffande *anslag till allmänna advokatbyråer: driftbidrag*
att riksdagen med bifall till regeringens förslag till *Allmänna advokatbyråer: Driftbidrag* för budgetåret 1990/91 anvisar ett förslagsanslag på 4 105 000 kr.,

8. beträffande *anslag till vissa domstolskostnader m.m.*
att riksdagen med bifall till regeringens förslag till *Vissa domstolskostnader m.m.* för budgetåret 1990/91 anvisar ett förslagsanslag på 178 021 000 kr.,

9. beträffande *vittnesersättning*
att riksdagen avslår motion 1989/90:Ju709,

10. beträffande *anslag till diverse kostnader för rättsväsendet*
att riksdagen med bifall till regeringens förslag till *Diverse kostnader för rättsväsendet* för budgetåret 1990/91 anvisar ett förslagsanslag på 17 000 000 kr.,

11. beträffande *våldtäkt utomlands*
att riksdagen avslår motion 1989/90:Ju607 yrkande 32,
res. 4 (c, vpk, mp)
12. beträffande *rätshjälp i förvaltningsmål m.m.*
att riksdagen avslår motion 1989/90:Ju721,
res. 5 (mp)
13. beträffande *Advokatsamfundets disciplinnämnd*
att riksdagen avslår motion 1989/90:Ju722.

Stockholm den 27 mars 1990

På justitieutskottets vägnar

Britta Bjelle

Närvarande: Britta Bjelle (fp), Ulla-Britt Åbark (s), Jerry Martinger (m), Birthe Sörestedt (s), Ingbritt Irhammar (c), Göthe Knutson (m), Göran Magnusson (s), Eva Johansson (s), Björn Ericson (s), Göran Ericsson (m), Lars Sundin (fp), Anders Svärd (c), Berith Eriksson (vpk), Kent Lundgren (mp), Sigrid Bolkéus (s), Barbro Andersson (s) och Kent Carlsson (s).

Reservationer

1. Anslag till rättshjälpkostnader (mom. 1)

Berith Eriksson (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 2 som börjar med "Utskottet godtar" och slutar med "denna del" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottets mening innebär de utökade möjligheterna bl.a. för asylsökande att erhålla offentligt biträde att de ökade kostnaderna för den allmänna rättshjälpn kommer att bli bestående. Med hänsyn härtill bör riksdagen anslå ytterligare 30 milj. kr. till rättshjälpn utöver vad regeringen föreslagit.

dels att utskottets hemställan under moment 1 bort ha följande lydelse:

1. beträffande *anslag till rätshjälpkostnader*

att riksdagen med anledning av regeringens förslag och med bifall till motion 1989/90:Ju822 yrkande 5 till *Rättshjälpkostnader* för budgetåret 1990/91 anvisar ett förslagsanslag på 456 800 000 kr.

2. Översyn av rättshjälpslagen (mom. 2)

1989/90:JuU26

Berith Eriksson (vpk) anser

dels att den av utskottets yttrande på s. 3 som börjar med "Som framgår" och slutar med "denna del" bort ha följande lydelse:

Av det egentliga syftet med rättshjälpslagen — att ingen skulle av ekonomiska skäl vara förhindrad att ta till vara sina rättsliga intressen — finns i dag inte mycket kvar. Lagen har undan för undan urholkats. Genom att stora rättsområden har undantagits från rättshjälp och förts över till en försäkringsfär har de skadelidandes möjligheter att ekonomiskt och på annat sätt ta till vara sin rätt minskats eller helt inskränkts. Detta beroende på att försäkringsbolagen infört försämrade villkorsbestämmelser.

Det lönsamhetskrav som ställs på de allmänna advokatbyråerna, den neddragning som skett av antalet byråer samt urholkningen av rättshjälpen har medfört att de allmänna advokatbyråerna numera går med vinst. Utskottet kan inte oreserverat instämma i departementschefens uppfattning att detta är en vinst för rättssamhället.

Med hänsyn till vad utskottet anfört om de försämringar som skett inom rättshjälpsystemet är det utskottets mening att en översyn av rättshjälpslagen utifrån behovsaspekten måste göras. Inriktningen måste vara att åstadkomma en väsentlig förbättring av möjligheterna för den enskilde att få allmän rättshjälp. Detta bör riksdagen ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 2 bort ha följande lydelse:

2. beträffande översyn av rättshjälpslagen

att riksdagen med anledning av motion 1989/90:Ju822 yrkande 4 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

3. Rättshjälp till näringsidkare (mom. 4)

Jerry Martinger, Göthe Knutson och Göran Ericsson (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 4 som börjar med "Utskottet har" och slutar med "motion Ju713" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottets mening är nuvarande rättstillämpning alltför restriktiv när det gäller möjligheterna för vissa näringsidkare att få rättshjälp. Dessa möjligheter bör öka för sådan näringsidkare som är att jämställa med löntagare. Regeringen bör enligt utskottets mening återkomma till riksdagen med förslag i denna riktning. Detta bör ges regeringen till känna med anledning av motion Ju713.

dels att utskottets hemställan under moment 4 bort ha följande lydelse:

4. beträffande rättshjälp till näringsidkare

att riksdagen med anledning av motion 1989/90:Ju713 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

4. Våldtäkt utomlands (mom. 11)

1989/90:JuU26

Ingbritt Irhammar (c), Anders Svärd (c), Berith Eriksson (vpk) och Kent Lundgren (mp) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 9 som börjar med "Mot den" och slutar med "behandlad del" bort ha följande lydelse:

Utskottet ser i och för sig positivt på att våldskommissionen i sitt arbete skall behandla frågan om olika stödåtgärder till kvinnor som utsatts för våldtäkt utomlands. Frågan om ekonomisk hjälp för inställelsekostnader i samband med domstolsförhandlingar utomlands samt bistånd i form av advokat- eller tolkhjälp där behöver emellertid inte utredas. Här bör, som framförs i motion Ju607, en ändring kunna ske i lagen (1973:137) om ekonomiskt bistånd till svenska medborgare i utlandet m.m., så att där stadgade bestämmelser om ekonomiskt bistånd i brottmål m.m., blir gällande också beträffande personer som utomlands blivit utsatta för våldtäkt eller annat allvarligt liknande övergrepp. Enligt utskottets uppfattning bör sådan hjälp kunna komma i fråga i sådana fall där, om rättegången skulle ha ägt rum i Sverige, ett målägandebitråde hade kunnat förordnas enligt lagen (1988:609) om målsägandebitråde. Någon återbetalningsskyldighet till statsverket, utöver den som gäller enligt sistnämnda lag, bör heller inte åläggas i dessa fall. Det får ankomma på regeringen att genast utarbeta ett lagförslag i den riktning som utskottet nu förordat. Vad utskottet uttalat bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 11 bort ha följande lydelse:

11. beträffande våldtäkt utomlands

att riksdagen med anledning av motion 1989/90:Ju607 yrkande 32 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

5. Rättshjälp i förvaltningsmål m.m. (mom. 12)

Kent Lundgren (mp) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 10 som börjar med "I enlighet" och slutar med "motion Ju721" bort ha följande lydelse:

Utskottet kan konstatera att allmän rättshjälp beviljas restriktivt i förvaltningsmål och förvaltningsärenden mot bakgrund av den utredningsskyldighet som i dessa fall åvilar bl.a. förvaltningsdomstolarna. Enligt utskottets uppfattning är detta inte en tillfredsställande ordning. Som framförs i motion Ju721 finns behov av advokathjälp i många slags ärenden där allmän rättshjälp för närvarande inte beviljas. Detta gäller exempelvis skatteärenden, arbetsskadeärenden, sociala ärenden, byggnadslovs- och planärenden samt vid felbehandling av läkare. Utskottet vill här, när det gäller skatteärendena och patientärendena, anmärka att de lagändringar som härvidlag genomfördes förra året är långt ifrån tillräckliga. Som motionärerna anför är det samhällets sak att se till att varje svensk medborgare alltid skall ha rätt och råd att få

sin sak prövad. Det får ankomma på regeringen att utarbeta ett lagförslag om ändringar i rättshjälpslagen så att allmän rättshjälp kan komma i fråga i större utsträckning i förvaltningsmål och förvaltningsärenden i linje med vad utskottet nyss anfört. Arbetet bör bedrivas skyndsamt och ett förslag bör snarast föreläggas riksdagen. Vad utskottet nu uttalat bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 12 bort ha följande lydelse:

12. beträffande *rättshjälp i förvaltningsmål m.m.*

att riksdagen med anledning av motion 1989/90:Ju721 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

Särskilt yttrande

Rättshjälp vid bodelning (mom. 3)

Jerry Martinger, Göthe Knutson och Göran Ericsson (alla m) anför:

Vi anser i enlighet med vad som framgår av motion Ju706 att ökade möjligheter bör tillskapas för rättshjälp i angelägenhet angående bodelning. Som utskottet anför övervägs denna fråga för närvarande inom justitiedepartementet. Leder denna översyn inte till en förbättring av möjligheterna att erhålla allmän rättshjälp vid bodelning avser vi att återkomma i denna sak.